

Алеко Константинов
Разни хора, разни идеали I

Нашият помощник на регистратора е страшен комик. Изпокапваме от смях, когато почне да бомбардира несправедливата съдба.

— Е, дявол да го вземе — вика той, в позата на Гамбета, — каква е тази управия, не можах да я разбера. И как ще я разбереш бе, брате; ами че, моля ви се, вземете например кокона Поликсени: преди трийсет години с фаетон се разхождаше и днес, моля ви се, пак с фаетон се разхожда; а пък аз трийсет години се трепя и не фаетон — кой ти търси фаетон! — ами една лира, разбираш ли, една турска лира петимен съм да се намира за всеки случай в средната преградка на кесията ми, и ето на до ден днешен, брате мой, все петимен си оставам. Не че не са минали през ръката ми пари — минали са; ама думата ми е, че тамам когато ти потрябват, бръкнеш — няма!... Иде ти по някой път да кипнеш. Е, туй справедливо ли е сега, кажете? И с какво, моля ви се, е заслужила кокона Поликсени, а? Да си пълниш и празниш стомаха — туй заслуга ли е, кажете ми? Аз поне, кое чиновник, кое агитацияки, кое туй-онуй, все, знайш, горе-долу ползица за народа. Ами тя?... И на, вземи, че бръкни когато щеш в кесията й — злато с шепа, моля ти се. Късмет ли да го наречеш, какво да го наречеш — не знайш! Па вземи и децата й: по-голямото, не го ли знаете, едно голобрадо таквоз, нищо и никакво хлапе, взеха, че му натрапиха една булка, разбираш ли, и — кой знай — то ли излезе късметлия, тя ли му донесе щастие, гледаш ги, живеят бейски.

Па да речеш, че аз съм от ония ветрогони, които бълнуват за някаква си правда и разни там, разбираш ли, дивотии — хайде де, а пък аз не съм от тях. Да речеш, че се стеснявам, че се гуша из къшетата, не, не ми са дотам меки очите, и при всичко това, моля ти се, виж ме на кой хал съм! И аз уж се увирам около големците: Нова година било, имен ден било, все, знайш, кое визити, кое сливовица, кое картички, това-онова, па все гледаш, че другите ме надпреварват; а аз все зад метлата. Чудна работа! Гледаш — дрехите ми дрехи, ръкавици чисти, шапка, то се знай, чепици, разбираш ли, връзка кое е и прочие — всичко на мястото си и на, все не мога да си пробия път!... Ето, например доктор Сперандо, какво да кажеш, да го вземе мътната, върви му като на бясно таквозинака... И отгдето-накъдето, моля ти се? Нито е някой ум кой знай какъв, нито е някой, да кайш, левент, с мустачури, разбираш ли, с брада някакъв ей такваз — една оскубана сврака с цилиндър и туйто! Па виж как той влиза при господина министъра и как аз влизам: слугата ще се спусне, разбираш ли, ще го съблече, ще му изтърси едно „заповядайте“, с една дума: почитание! А мен не ще и да ме знае, гледа ме като добиче и остави, че не ми поемва палтото, ами се и подсмива отгоре. Иде ми, знайш, да го цапардосам, па каквото ще да става... Като вляза при господина министъра, и аз уж се старая да се докарам: Вий имахте честта, господин министре, да ме назначите за помощник — регистратора — и тъй нататък, — а той ме гледа през мустак и се усмихва, като че ли дете със сурвакница стои отпреде му. Добър челяк иначе, ама не знае да си

цени хората. А от мене по-предан човек надали може да се намери. Вярвай Бога, никой път не съм бил опозиция. На, питай когото щеш. И на господина Стамболова съм подавал палтото и сега пак го подавам на нашия министър. Аз имам добро сърце аслъ, хич не съм горделив. Колкото за строг — строг съм: писарите и разсилните ги мачкам като фелдфебел. И при всичко това, разбираш ли, все не могат да ме оценят, както трябва. Па да не мислиш, че аз кой знае какви чудеса гоня, да не мислиш, че искам да ставам я началник, я подначалник. Съвсем не. Зорът ми е да изтикам регистратора. Бре анонимни записки ли не щеш, бре доноси ли не щеш, бре заплашвания ли не щеш — нищо не помогна. Еле по едно време, като чух, че тръгнал да си вади очите в Македония, отлекна ми. Той потегли вечерта, аз през нощта като седнах, че като го нацапах в едно писмо до господина министъра, направих го на сол: подправих си, разбираш ли, почерка, шибнах писмото в един плик и хайде в кутията... И то не помогна. И прошение подадох, и ревах като говедо, и разни там „стара майка, болна жена, дребни дечица“ — всичко на вятър...

Дрънкат ми някои диванета, че можеш, кай, да напреднеш, ама трябва да бъдеш, кай, подлец. Болшаф! Подлец ли!? Архиподлец ти ставам аз тебе, брайно, ама де оня късмет! Не ми върви, чорт да го вземе. Види се работата, и подлец да бъдеш, не е лесен занаят, все трябва да имаш някоя дарбица: кураж ли да го наречеш, характер ли да го наречеш, или просто трябва да имаш зализана физиономийка. И аз не съм, да кайш, някой грозен челяк, само че този пусти нос отде се е взел — той ми яде главата, както разбирам аз: не че е кой знае какъв нос; малко ли хора има с бамбашка носове, ама де-де — на другите минава, а моят нос като че им вади очите. Па и на регистратора носът чунким е стока; да не е брадата му — пет пари не давам за него... И виж ти сега справедливост: на неговата маса има електрически звънец, на моята маса няма. Защо, моля ти се! Туй човещина ли е? Защо ме мъчът тъй, какво бива санким и на мойта маса един звънец да курдисат, голяма работа ли е? Някой път, знайш, до полуда ми дохажда: като видя регистратора, че хем си пуши папироската, хем нататиска звънеца, сякаш че по сърцето ме натиска, иде ми, знайш, да взема едни ножици да изфъкам всичките жици... всичките до една! Страшно ме е яд!... Па като се ядосам веднъж, че като се залостя в някой тунел, па дай една бира, дай още една, дай още една; че като се насвяткам, че като почна да ги режа за бяс: туй регистратор, туй архивар, туй подначалник — вдън земя! Добре, че не им обаждат...

Ама и на господин министъра госпожата си няма хас, джанъм; уж ми обеща, че ще рече да ми турят един звънец, па туй за туй. И аз диване, току й мъкна в петък кошницата от пазар; а пред изборите взех, че пъхнах и три снопа бюлетини в кошницата. Аз ги писах със собствената си ръка. Триста бюлетини! Туй не е шега... И пак нищо, и пак нямам звънец. Управия до коляно! Аслъ калпав народ сме ний, интелигенцията. Ашколсун на кокона Поликсени...

Алеко Константинов
Разни хора, разни идеали II

— Наливай, наливай! Още... още...

— Ще прелее.

— Нищо, нека прелей, наливай! Искам да дигна пълна чаша, да я пресуша до дъно, нека се разлее виното по всичките жили на моето тяло, нека се стопли това тяло, което се сгърчваше и вкочаняваше, ето вече третa година, под хладния меч на парламентарната анкетна комисия. Наливай!... Стига... Благодаря. Вземи и ти чашата си. Е хайде, наздраве. Ура, да живее амнистията! ... Ох, сладко винце! Сега усещам всичката му прелест, сега, когато смъкнах от плещите ми адския товар... И така, нашите приятели теглиха черта на миналото. Браво! Значи, всичко от миналото е предадено вече на забвение. Браво! Значи, отсега нататък и да се разкрие вече грозната драма на Орландовските гробища... (я виж в съседната стая няма ли някой да подслушва)... значи, и да се разгатне енигмата на зеленото сукно с металическото копче, и пламъкът на петрола в нощната тъмнина, и ужасният смрад, и цвъртението... и закритият фаeton в Драгоманското дефиле, и всичко, и всичко... У-у! Косите ми настръхват... Но, баста! Всичко е заличено вече с амнистията. Да живее, трижди да живее амнистията... Значи, сега да се разкрие оргията в IV участък през 1888 година — пак нищо, всичко е предадено на забвение и нашите четири девизи ще преклонят глава пред повелението на закона и... ще затаят своята жажда за възмездие, ха-ха-ха!... О, нашият приятел не е прост, знае той много добре, че животът е колело, че могат да настанат времена за истинско разчистване на сметките... Молодец!

Значи, отсега нататък потайностите на Четвъртия участък, на Петия участък могат да служат само на бавачките да плашат плачливите деца. Браво! Но... дявол да го вземе, все още не може без това но. Още едно нещо трябваше да стане: трябва да се съберат и унищожат всичките документи на Парламентарната анкетна комисия... Впрочем и туй не е достатъчно... Печатните документи съставляват само една малка част от действително съществуващите документи (за унищожените от нашите приятели говоря) и от тия документи има преписи и бележки у няколко лица... Аах!... За три дена само да се възстанови онази славна епоха, аз бих им зтръгнал из дробовете тези демонски бележки, но... кой знай!

Най-сетне, сега за сега ний сме спокойни, ний сме спасени. Още веднаж: да живее амнистията! Нека му мислят ония, които ги тътриха по участъците, които гниха из подземелията без съд, без присъда, които спяха на голи дъски, пред очите на които дене-ноще стърчеше щикът на войника и сабята на жандарма, които бяха тласкани да се скитат из разни краища на България, които бяха измъчени, изтезавани, разорени, опропадени. Нека му мислят ония, на които половината от живота мина в непрекъснати преследвания и унижения...

Е добре, драги борци — бих извикал аз на ветрогонците, — за какво беше вашата борба? Какво спечелихте вие? — Вятър! Законност и свобода, ха-ха-

ха... Глупци! Я ми кажи ти, ей човече, ти, който немил-недраг се скиташ цели десет години и бленуваш недостижимото, ти, когото ний тъпчехме из участъците, когото за удоволствие осъдихме на смърт и пак за удоволствие оправдахме, и отново пак осъдихме, защото тъй изискваше нашият интерес, защото намирахме, че ти можеш да послужиш като средство чрез тебе да сплашим, да всеем ужас и трепет, кажи ми ти, недоял-недоспал нещастнико, ти какво спечели със своята упорита борба, а? Я проследи в какъв ужас изминаха твоите цветущи години. Какво разбра ти от живота? Остана честен, ще кажеш, и плаваш из облаците в съзнание на своята честност!... Глупец, счупена пара не струва твоята гладна честност. Спечеленият с упорен честен труд хляб, ще кажеш ти е по-сладък от амврозий. Какво заблуждение! Не, нещастнико, хлябът си е хляб, а богатата трапеза е наслаждение, твоята стаичка е мрачна килия, а разкошният дом е наслаждение, твоите идеи са вятър, а моето злато е наслаждение. Разбра ли? Е добре, още веднаж те питам, какво спечели ти в своята упорита борба? Ти мечтаеше за свобода и правда, а аз тънех в блажено упоение от неограничена с никакви закони и с никаква морал власт; ти почна да роптаеш против тая власт — аз те натиках в участъка и когато по милост ти хвърлях една кора хляб, аз на блестяща трапеза, окръжен с жени и песни, внушавах неведомо за теб наслаждение; когато ми омръзна да слушам твоите въздишки в тъмницата, аз дадох знак да те осъдят на смърт — и те осъдиха на смърт; но и това вече беше ми дотегнало и аз дадох знак да отменят твоята смъртна присъда и моите послушни раби я отмениха. Ти жаждеше моето падение, ти го очакваше като второ пришествие и живееше с вяра, че моментът на моето падение е момент за тържеството на твоите мечти. Е, добре, аз паднах — где е твоето тържество, нещастнико?... Аз паднах, но пак съм изправен на краката си. Аз живях, ти страда. Аз пак живея, ти пак страдаеш... Впрочем кой те знай. Кой спечели? Ти запази идеите си, аз запазих златото си. Кой спечели, кажи ми, о, честний труженико... Ха-ха, ха-ха!... Да имам един гръмовен глас, та да изрека това и да се изсмея, да се изкикотя над всички тия глупци...

— Налей още една чаша. Наливай, наливай! Още... още...

— Ще прелее.

— Нищо, нека прелей, наливай! Искам да дигна пълна чаша, да я пресуша до дъно, нека се разлее виното по всичките жили на моето тяло, нека се стопли това тяло, което се сгърчваше и вкоченяваше ето вече третa година под хладния меч на Парламентарната анкетна комисия. Наливай!... Стига, благодаря. Вземи и ти чашата си. Е, хайде, наздраве. Ура, да живее амнистията! ... Тази амнистия призна, че всичките наши дела са вършени за спасението, за славата и за величието на България...

Ха-ха, ха-ха...

Алеко Константинов
Разни хора, разни идеали III

Ето, тамам сега му е времето, ама на, кураж липсва! Сега да има някой да освободи Македония, догдето е нашата партия на власт, че аз да те науча тебе какво се вика келепир. Ех, да ти пипна аз тебе солунската митница и не ми трябва много: само две години, две годинки само да ме оставят управител или оценител на митницата, па ела хортувай ти сетне с мене... Задръстено е с евреи в Солун: петдесет ли, шейсет ли хиляди са, кой ги знае, ама все търговци хора: има да доиш, и да остане — не са като нашата, софийската голотия... Солунската митница! Калифорния, да я вземе мътната! И иди, че не бъди патриот, иди после това, че не съчувствувай на македонците...

(Я тури две-три дървета в печката. Стига.)

Нямаше си хас, джанъм, този Биконсфилд, дето ни разпокъса. Дип добра си беше Санстефанска България, защо му трябваше да я цепи. Иди сега, че мигай на празни ясли, иди, че чакай да се усети някой да освободи Македония... Па и Русия си няма хас бе, джанъм: ръг с българите, ръг с гърците, ръг със сърбите, е че туй политика ли е, моля ти се, а? Ако ще държи с нас, с нас да държи, да каже две и две — четири. Какво й струва най-сетне да прати пак два-три корпуса: хем някоя пара ще капне, хем Македония свободна. Като се е заловила за една работа, нека я довърши докрай. Нека ни дотъкми Санстефанската, па да видиш ти благодарност тогава. За Цариград сетне ще му мислим, полек-полек...

(Тури още две-три дървета в печката. Хъ така.)

Виж каква е работата: да беше сега изчерпано султанското благоволение, разбирам — щяхме, знайш, да дигнем някоя гюрултийка из Македония, революцийка кое, туй-онуй и може би ще излезе нещо за пред кума. Ама не му е времето, моментът не е благоприятен — там е работата! Усещаш ли се? И тъй го върти, и инак го върти, не чини. Ама ще речеш — защо? Защо ли? — Защото вивиждаш ясно, че не е изчерпано султанското благоволение... Електрически муш ли искаш — електрически муш ти дава, имтияз ли искаш — имтияз ти дава, меджидие ли искаш — меджидие ти дава, е повече какво искаме! Белята ли си искаме? И брилянти ни подари човекът, и цигарета, и пръстени, и фесчета, и какви дяволи не щеш! Е, артък, и туй ако не е благоволение...

(Стига, недей туря вече дърва. Разгорещих се.)

Чувай какво ще ти кажа аз тебе: покорна глава сабя я не сече, разбра ли ме? Ний трябва докрай да покажем на султана, че сме кротка вяра, че не сме като ония бунтовници, разбираш ли, като гърчулята. Какво ще рече това, моля ти се, да отидат вътре в Народното си събрание да викат: „Да живее съединението с Крит.“ Хич не им ли стига толкова умът да помислят, че султанът може да се разкахъри, може да му домъчнее на човека, ами! Представи си, моля ти се, тамам се е разположил човекът в харема си — човек е най-сетне — и току виж, че му пристигат хабери: в Крит бунт, гръцката флота тръгнала, кралят начело на съединението, принц Георги начело на флотата; в

Скопие размирици, в Цариград вълнения, Млада Туркия, реформи... Кача алърсън!

(Недей туря вече дърва бе, брате. Изпотих се.)

Каквото щеш кажи, ама ний сме по-почтени хора, правото си право! Виж, нашият княз не ти направя като гръцкия: хич приема ли ти той тебе да влезе в Народното събрание и да извика: „Да живее Македония!“... Па и струва ли ти той кабул да доведе войската къде Пирин планина като принц Георгя. Тамам си го намерил! И сега време за вълнение ли е бе, джанъм? Чунким малко главоболие има Негово императорско величество султанът, та и ние да го тревожим. Малко ли добрини сме видели от него най-сетне! Па и колко още има да видим... Знайш ли какво ще ти кажа аз тебе? Баш ксега му е времето да си мълчим, да кротуваме. Па и султанът не е простак: той вижда кои са кротки, кои са палави, и хелбетя ще се отсрами с нещичко. Да гледаме само да не го ядосваме...

(Хайде нейсе, тури още две-три дървета в печката.)

Ама хубава е, пустата му Македония! Имат право македонците, дето милеят толкова за нея. Еле тази солунска митница — на сърцето ми е израснала, ваджията! Ех, че келепир, майка му мечка!... Да ще султанът да ни даде Македония, че да ти се изгърся аз тебе в Солун, ама догдето е нашата партия на власт, че да ти се курдисам аз тебе на митницата... Тука ли си, сама ли си!... Че да ги пипна аз ония ми ти търговци, две годинки да им обирам каймака — стига ми! Па сетне оттегли се на Охридското езеро, дигни си една вила, па си накриви калпака... Ето, туй се казва патриотизъм. Всичко друго е вятър!... Туй комитети, туй дружества, организация, пропаганда — всичко е болшаф! Добре прави почитаемото правителство, че ги презира тезинехранимайковци. Разбира се!...

Еех, да ще султанът да освободи Македония!...

София, февруарий 1897 год.

Алеко Константинов
Разни хора, разни идеали IV

— С този инат ти още мно-ого патки ще пасеш...

— За какъв инат приказваш бе, чичо?

— Как за какъв инат бе, синко. Ами че не се ли сещаш, не се ли виждаш на кой хал си стигнал. На теб ли остана света да оправяш бре, чедо. Защо не се свестиш и ти един ден, па да издухаш този вятър от главата си, па да тръгнеш и ти наред с хората. Я погледай твоите връстници: всички на работа са наредени, и парици си спастриха, и къщици си издигнаха, а пък ти!... Я се виж на какво си заприличал: с трън да потътриш, няма какво да заденеш. За малък ли се мислиш, не виждаш ли, че си обрасъл с брадище. Времето не чака, синко: кога пари ще печелиш, та и ти кол да забиеш, и ти къща да завъртиш. Политика къща не храни...

— Че и цигулар къща не храни, чичо, ама без цигулари не може...

— Ти все с твоите зевзеклици — затуй си толкова прокопсал... Аз гледам да го направя човек...

— Направи ме, чичо, направи ме човек по-скоро...

— Слушай, ти не се шегувай, не се подигравай с мене, аз ти говоря сериозно. Чувай брей, момче, свести се, догде е време, защото ще се каеш сетне, ама ще бъде късно вече. Ти за какво се мислиш, за много умен ли се мислиш, санким, та си взел хората да оправяш. — Чунким си оправил себе си, та...

— Е добре, научи ме какво да правя.

— Как какво да правиш! Прави каквото правят хората: свий си опашката, па си налягай парцалите... Какво се кикотиш, не е ли тъй?

— ...Ха-ха-ха... Ами ако нямам опашка бе, чичо... хо-хо-хо...

— Смей се ти, смей се, ще дойде време да плачеш.

— Я дойде, я кой знай...

— Ти чувай какво ти казвам аз, запомни го хубаво, па сетне пак ще приказваме. С гюрултия гърло се не пълни. Защо и ти да не влезеш в болшинството като другите?

— Е че как да вляза бе, чичо, като не ме приемат...

— Подигравай се ти още... Не те приемат зер, не те приемат, защото си прощърклял, защото си башибозук... (Смей се ти колкото обичаш.) Я покротувай една-две годинки, та виж няма ли да те приемат. Защо се обаждаш, защо не си мълчиш; теб какво ти влиза в работата, че този бил подлец, па оня бил крадец, па Бяла Слатина туй, па 17 ноемврий онуй, па султанско благоволение нам-що-си, па търговски договор нам-каково-си... Твоя работа ли е това? Криво-право, мълчи си. Преструвай се, че нищо не виждаш, и кога да е, хората ще те оценят, ще видят, че си кротко момче, че си челяк за работа, ами как! Па спечелиш ли веднаж доверието — накриви си калпака: няма да усетиш даже как ще ти тръгне работата наред. Па да видиш тогава чест, да видиш почести... Сега, да се изискваше за това някакъв труд или някакъв кой знай

какъв ум — хайде де; а пък то нищо бре, чедо, нищичко не се изисква: стига ти само да си посвиеш опашчицата и да гледаш на всичко през пръсти. Ама ще речеш: безобразия се вършат; нека се вършат, теб какво ти е? Мъ-ъ-ълчи си, па си гледай кефа. Защото и да дрънкаш — все едно, няма да оправииш света. Не е ли тъй?... Е защо тогава да дразниш и да се смразяваш със силните хора? Аз се чудя как ти досега не си разбрал тази филисофия! Ти видял ли си досега някого да прокопса с опозиция, а? И как не ти омръзна бре, синко, що чудо си изхабил... и за какво! За вятър...